

se posreči, da še o pravem času ustavi Korneliji napredovanje alkoholne bolezni ter jo tako ozdravi dušno in telesno. In glejte h koncu srečen par: Riharda in Kornelijo, vse tri oprane v „blatu življenja“, vse tri vzvišene nad verske, narodne in socialne predsodke — vse tri, pravim, ker vsak izmed obeh je „človek in pol“!

Pisatelj je izkušal svojo enostransko tezo dokazati z dovtipnostjo, katera je semtertje prav sarkastična, včasih pa tudi nekoliko prisiljena.

Gosp. I. Vavpotič nam je „človeka in pol“ tudi naslikal. Lepo je počesan in salonsko oblečen, v roki ima pa bič, s katerim vtepa silno neumnim človeškim prikaznim svojo modrost v glavo. Podoben je ravnatelju kakega „cir-kusa“. „Človek in pol“ ne hodi po zemlji, ampak po človeških glavah. Saj ta filozofija uči, da je velika masa človeštva grozno neumna in ustvarjena le za to, da jej nekateri „nad-ljudje“ hodijo po glavi.

Za nas navadne ljudi je edina sreča ta, da nam ni treba verovati v to filozofijo. Sicer bi morali hrbet nastavljeni udarcem vsakoga, ki si domišljuje, da je „človek in pol“.

Dr. E. Lampe.

Ivan Skuhala, kn. šk. duhovni svetovalec, župnik in dekan ljutomerski. Življenjepisne črtice. Prijatelju v spomin načrtal prijatelj. V Mariboru 1903. Založil Jernej Voh. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. — Prav pristržno in prijateljsko je pisan ta življenjepis. Pokojni dekan Skuhala je bil prej profesor morale v semenišču in tudi ravnatelj deškega semenišča v Mariboru. Kot pisatelj nam je dobro znan. Tu posnemamo iz knjižice g. J. Voha popis njegovega književnega delovanja.

Začel je pisati že na gimnaziji in v bogoslovju; pa dolgo ni prišlo njegovo delovanje na svetlo. Knjigo, katero je družba sv. Mohorja izdala šele l. 1889. pod naslovom: „Življenje našega Gospoda Jezusa Kristusa“, je bil spisal že l. 1871. kot kapelan v Žalcu. V Konjicah je izdal življenjepis rajn. nadžupnika Jožefa Rozmana. Pisal je takrat prav marljivo drobne zgodbe za „Vrtec“ in podlistke za „Slovenca“. Za zlato mašo frančiškana čast. o. Celestina Fošnerja je napisal v „Slovenca“ daljši podlistek, ki je pozneje izišel v posebni knjižici pod naslovom: „Mladega Gašperja življenje in trpljenje.“ Ljubljana 1884. Mnogo je pisal za „Slov. Gospodarja“, posebno za njegovo „Cerkveno prilogo“ pod znamko I. S—a., ali pa pod pisateljskim imenom: I. S. Gombárov. Ker je njegovemu dedu bilo ime Marka, je to ime rad prideval svojim junakom.

Poslovenil je Knechtove „Zgodbe sv. pisma“, ki so potem že štirikrat izišle pri Herderju v

Freiburgu. Mnogo se je trudil tudi pri „Slov. Prijatelju“, za katerega je uredil več Rozmanovih pridig, 65 govorov pa je priredil za natis iz zapuščine svojega pokojnega prednika, g. Franca Cvetka, nekdanjega župnika ljutomerskega. L. 1879. v „Sl. Pr.“ priobčene pridige so večinoma Cvetkove, a l. 1881. skoraj same Rozmanove. Kar jih je pokojnemu monsignoru Andreju Einspielerju preostalo, te je priobčil „Duhovni Pastir“ v Ljubljani. Pisal je tudi v nekdanji „Kres“, v knjige „Družbe sv. Mohorja“ in v „Drobtinice“. V poslednjih najdemo življenjepis pokojnega prelata Franca Kosarja, stolnega dekana mariborskega; „Družba sv. Mohorja“ je pa priobčila iz njegovega peresa med drugim življenjepis pokojnega stolnega prošta lavantinskega, g. Franca Sorčiča, in življenjepis nadžupnika laškega, slovenskega mecena An-

Ivan Skuhala.

tona Žuža. Skuhala je spisal tudi dva molitvenika za bogoljubno mladino ter ocenil mnogo slovenskih in nemških knjig.

S to knjižico je postavil g. kanonik Voh svojemu prijatelju lep spominek.

Zaščitnikoma Levčevega pravopisa v novič v prevdarek. Spisal prof. V. Bežek. Ponatisk iz „Popotnika“ oziroma iz „Ljubljanskega Zvona“. V Celju 1902. Tisk D. Hribarja. — G. Bežek se bori proti jezikoslovnim načelom naših jezikoslovcev o. Škrabca, dr. Štreklja in ravnatelja Levca. Nazori, katere razlaga in priporoča v tej knjižici, bi se dali izraziti kratko tako-le:

Pravopis so nam ustvarili naši časnikarji od onega časa sem, ko se je jel probujati slovenski narod. Ti so ustvarili naš književni

jezik. Sedanjega književnega jezika se ne učimo od kmetiškega ljudstva, ampak od časnika in od učiteljev. V tem oziru trdi prof. Bežek proti dr. Štreklju: „Razloček v naju nazorih je ta, da je po mnenju Štrekljevem samotvorec jezika narod, t. j. kmetiški narod, v pravopisu in pravorečju pa imajo izključno diktatorstvo ortografski strokovnjaki, a po mojih mislih so tvorilci pravopisa pišoče mase, katere se pa ne sestavljajo iz kmetiškega naroda, ki skoro nič ne piše, ampak iz „ohole gentry“, iz „negodne gospode“, iz „slabo poučenih učiteljev“ in drugih od gospoda dr. Štreklja in o. Škrabca zaničevanih slovenskih razumnikov.“ (Str. 11.)

V tem stavku je jedro vprašanja. G. Bežek dokazuje veljavnost svoje trditve s tem, da opisuje kmetiško ljudstvo kot neizobraženo, „gospodo“ pa kot vir vse kulture. „Kmetiške mase“ so po njegovih mislih popolnoma nekultivirana „čreda“ in „nimajo še dandanes politiške razsodnosti“. Drugače pa „gospoda“. G. Bežek trdi: „Zasluga iniciative narodnega gibanja gre pri nas kakor pri drugih narodih edino le naši od zaščitnikov „Slov. pravopisa“ toliko prezirani in psovani buržoaziji. Iz razumnikov, iz „ohole gentry“, iz „negodne gospode“ so se nabirali naši narodni buditelji in roditelji... In ker je ta čas silno primanjkovalo narodnih delavcev, zato oni narodnjaki niso bili samo politiški prvoboritelji, nego čutili so dolžnost, kakor pravi nekje Stritar, biti tudi narodni umetniki, pesniki in pisatelji. A ne samo to: bili so tudi jezikotvorci, kajti imeli so pač veliko dobre volje in rodoljubja, a bore malo jezikoznanstva, bodisi teoretiškega, bodisi praktiškega.“ Za temi so nastopili časnika, pišoče mase, to je velika množina tistih Slovencev, ki pišejo zgolj iz potrebe, ne za zabavo in učenjaški šport, ali pa si s pisanjem celo služijo kruh, a se ne utegnejo baviti s slovniškimi teorijami niti nimajo samostojne sodbe o slovniških stvareh. (Str. 5.) Tem „pišočim masam“ so se pridružili učitelji. Torej velja po profesorju Bežku za pravopis pravilo: „Učene pravopisne skupščine nimajo druge naloge nego izpremembe, izvršene po pišočih masah, konstatovati ter jih za šolsko rabo priporočiti.“ (Str. 12.)

Pisatelj teh vrstic ni učen jezikoslovec, ampak spada med „pišoče mase“, torej med one, kateri imajo po prof. Bežku določevati pravopis, in zato se drzne tu izreči nekaj skromnih misli.

Kak bodi pravopis, sledi iz pojma pravopisja: Pisatelj mora prav zapisati to, kar se prav govori. Pismo je izraz jezika. Torej se mora pravopis ravnati po jeziku. Vprašanje je le, kje najti pravi kriterij: Dr. Štrekelj ga

je našel v narodnem jeziku, prof. Bežek pa v „pišočih masah“. Mi stojimo načelno na prvem stališču, a ker se zavedamo, da jezik in pravopis nimata absolutne veljave, ampak le relativno kot posredovavca misli, zato v takih stvareh, kjer nam ne zadostuje narodna govorica, sezamo tudi po drugih sredstvih.

V izrazih nam je pred vsem odločilna ljudska govorica. Erjavec je imena za botaniko iskal s „potno torbo“ med ljudstvom; vsi sicer ne moremo tako iskati izrazov, vendar je tudi za znanost to edino prava pot. Za kar se dobi domači zraz, za to se naj rabi! Koder nam ne zadostuje domači besedni zaklad, tam si sme „pišoča masa“ iskati nadomestila. Res nam manjka mnogokrat izrazov. „Pišoča masa“ je večinoma vzgojena v nemškem duhu. Ko preliva svoje misli iz nemškega kalupa v slovensko obliko, ji često obvisi pojem v zraku in ne najde slovenske besede. Mnogokrat ima narod že izvrstno besedo za oni pojem, a dotični del, „pišoča masa“, nima včasih onega izraza, ker ga ne pozna, ter išče novega. In kolike napake dela „pišoča masa“ pri tem, ker često poleg besede tudi dotičnega pojma nima v duševni zakladnici! Ne, „pišoče mase“ mi ne moremo priznavati kot avtoritete. V znanostih so nam odločilni samo strokovnjaki, ki nam po vseh pravilih svoje stroke in vednostnega jezikoslovja v duhu našega jezika izpopolnjujejo besedni zaklad, katerega imamo v svojem ljudstvu. Ljudski besedni zaklad je pa ogromen, kar nam priča najbolje Pleteršnikov slovar.

V zlogu nam je narodni stavek prvo vodilo. Oni zlog, ki ga je ljudstvo kot tvoritelj jezika samo našlo in izlikalo, je najbolj pripraven za vsak jezik. To so naši leposlovci že davno spoznali. Najboljši naši pisatelji so pisali preprost naroden zlog, in naši najboljši pesniki so se naslanjali na narodno pesem. A vsak kulturni narod potrebuje še različnih drugih zlogov.

Tu nas zanima pred vsem znanstveni zlog. Jasnost in določnost, ki sta glavni zahtevi znanstvenega zloga, sta lastni tudi našemu narodnemu zlogu. Nič mi ni bolj zoprno, kakor če čitam kako „lepo“ francosko modroslovno razpravo z neštevilnimi izlikanimi periodami, ki so ustvarjene bolj za uho, kakor za duha. Najvišja znanost je jasna znanost, in ta se ne dá lepše izraziti, kakor v preprostem zlogu poštenega prepričanja. In ta zlog je naroden.

Dalje imamo uradni in trgovski zlog. Ta dva služita svojemu ožjemu namenu brez ozira na lepoto in pravilnost jezika, ker sta prikrojena le za svoje praktične namene. Gotovo je, da se morajo tu ustanoviti oblike, ki se

bolj ali manj oddaljujejo od ljudske govornice. A nihče ne bo v njih samih iskal kriterija za pravopisje, ampak nasprotno: Sodimo ju po tem, kako soglašata s splošnimi jezikovnimi zakoni narodne govornice.

In slednjič pride ona največja „pišoča masa“, na katero je gotovo v prvi vrsti mislil gospod prof. Bežek: Pisatelji naših časopisov. Zdi se nam nevarno, da bi jih proglasili kot avtoritete v pravopisju, zakaj ta „pišoča masa“ je v ogromni večini sama silno potrebna pouka. Vzemimo dnevno časopisje! Koliko površnosti, nedoslednosti, neomikanosti nam razkriva ta „pišoča masa“! Njeni literarni izdelki so muka urednikov. Ljudje, ki spadajo še na šolsko klop ali pa ki nikdar niso imeli smisla za pravopisje, preplavljajo usmiljenja vredno občinstvo s svojimi izdelki, iz katerih zeva po navadi grozna praznота duha in srca. Rokodelski korektorji izkušajo spraviti nekaj pravilnosti v ta pravopisni Babilon. In kod imajo ti korektorji kriterij pravilnosti? V narodnem jeziku in v slovnici. Ta „pišoča masa“ je podobna čredi drobnice, katera sili na vse strani; izkušene voditelje mora imeti, ki jo priganjajo na skupno pot, da se ne razprši. Mi nimamo niti toliko časopisov, kakor prstov na roki, katerih pravopis bi mogli priporočati v posnemo. In če se ta polizobražena, površna „pišoča masa“, katera ne pozna niti ljudskega duha niti znanstvenih pridobitev, zave, daje ona „jezikotvorni“ element, bo naše slovstvo opustošila s še groznejšimi napadi na lepoto našega jezika, nego jih doživljamo danes. Iz nje govori nadutost polizobraženstva, katera je slabša nego naivnost preprostosti.

Sploh g. prof. Bežek visoko precenjuje oni del slovenskega naroda, ki ga imenuje „buržoazijo“, „izobraženstvo“, „gentry“. Ali so res ti sloji bili kdaj „jezikotvorni“? Nikdar! Jezikotvorno je bilo vedno samo ljudstvo. V pradednih časih že, ko še ni nihče mislil na politične borbe, ki pretresajo sedanost, se je razvijal krepki narodni jezik v onih „kmetiških masah“, katere današnji epigoni imenujejo „nerazsodne in neomikane“. Oni pa, ki so dvigali te mase do politične samozavesti, so sami bili njihovi otroci, in od ljudstva so se učili jezika. Kjerkoli so prvoboritelji probujali narode, niso se trudili, da zanesó vanje kaj tujega, ampak da to moč, ki živi v ljudstvu samem, dvignejo do samozavesti. Tako se delali tudi z jezikom. Zaničevanje do ljudske govornice ni bilo nikdar sredstvo za narodno probujenje. Pravi voditelji so narod opozarjali vedno na to, kar ima samolastnega, krepkega in dragoceneга v svoji individualnosti. Ne govorite nam

o „buržoaziji“! Čim bolj se je ločevala od ljudstva in od njegovega jezika, tem manj narodna, tem manj pomenljiva in tem manj značajna je bila. Kaj nam koristi neko vodeno narodnjaštvo, katero ne korenini v narodu, katero nima ljubezni do ljudstva, in se vsled tega tako rado izprevrže v narodno odpadništvo! Ko se „ohola gentry“ izkuša v govoru in pismu ločevati od naroda, je že izgubila svoje korenine: podobna je odlomljeni veji, katera še cvete, še zeleni nekaj časa, a vedno bolj velo in blede, ker njeno življenje je od spodaj, od korenine!

V pravorečju zagovarja profesor Bežek „gosposko govornico“: „V tem pogledu je kolikor toliko utrjen ortoepski „gosposki usus“, in smeši se v olikani družbi tisti, ki misli, da sme in mora povsod tako govoriti, ‚wie ihm der Schnabel gewachsen ist‘, češ, da se sicer spakuje. Tako je čisto naravski, zgodovinski nastala tista ‚spačena‘, recte: olikana govornica in tako ‚spačeno‘ govornico imajo vsi omikani narodi, seveda samo njih ohola ‚gentry‘, ki se o posebnih prilikah tudi ‚spačeno‘ oblači v salonsko opravo, v frak in klak in razne uniforme, a kmetiški narod vsega tega spakovanja res nič ne pozna“ (str. 7.). Tu je prof. Bežek v svoji vnemi za umetno „ortoepiko“ segel mnogo predaletč. Res je, da se v omikani družbi, v kateri se shajajo ljudje raznih narečij, dialektiške posebnosti izenačujejo in da nastane nekaka bolj indiferentna, srednja govornica. A ta govornica ne sme biti nekaj novega, ne sme se razločevati od narodne izreke, ne sme se izgublјati izvun periferije narečij, ampak mora stati v njihovem središču. V tem pomenu besede priznavamo tudi mi neko ortoepiko, neko „olikano govornico“, katera se že sama izgleda po praktični potrebi in je ni treba umetno narejati. Kajti čim bolj se jezik na tak način destilira, tem manj konkreten, krepak in individualen postane. Podoben je človeku v uniformi. Ta enakost je sicer za marsikatero potrebo jako koristna, a nihče si ne želi vseh ljudi v eni uniformi — tudi med izobraženstvom ne.

V tej polemiki je padla tudi beseda „dekadenti“. (Str. 8.) Nam se zdi ta izraz o. Stanislava Škrabca na mestu. Kajti to hrepenenje po neki „gosposki govornici“, ki bi „intelligentnike“ ločevala popolnoma od ljudstva, je čisto sorodno duhu tega modernega leposlovja, katero je zavrglo vse, kar je pristno narodnega, konkretnega in realnega, ter se je obrnilo nazaj v svoj lastni brezbarvni jaz, ki se čuti nadčloveško vzvišenega nad ljudskimi masami. To medlo, čisto internacionalno leposlovje, ki ne pozna ne tradicij prošlosti, ne velikih načrtov

narodne bodočnosti, ampak živi le ob anatomijski bolehnosti duše blaziranega posameznika — to slovstvo dekadentnih „inteligentnikov“ je v resnici najbližje sorodno hrepenjenju po „gospokem ususu“ v jeziku in pismu.

Nečemo se spuščati v posameznosti, ker nam je na tem, da poudarimo samo načelno stališče. Zdelo se nam je to tembolj potrebno, ker se nam zdi ta, sicer le učenjaški prepis si m p t o m a t i č e n za današnjo veliko duševno borbo v slovenskem narodu. To je majhen literaren odmev one velike borbe, od katere odmeva vse naše javno življenje: Borbe ljudsko-narodnega načela proti aristokratsko-separatističnim tendencam.

Če pogledamo na sedanje slovensko slovstvo, moramo priznati mi „pišoča masa“, da smo marsikaj zagrešili. Iz naše pisave je izginilo marsikaj svežega, narodnega duha, in naselile so se v njo slabotne in bolehave tujke brez potrebe in koristi. Postali smo „moderni“ in s tem smo pridobili nekaj mednarodne finese, a izgubili stik z ljudstvom, ki je vir in temelj zdravemu slovstvu. Naše slovstvo ne sme iskati vzorov le po Parizu in Dunaju v nestalnih stvorih izpreminjajočih se nazorov; obrnimo svoj pogled večkrat na Homerje in Sofokle, na Danteje in Gunduliče, ki so stali na trdnem temelju ljudskega jezika in prepričanja, pojoč svojemu narodu iz duše odkrito in doneče. S tem so postali veliki, a mi postajamo majhni.

Ko si določujemo pravopis in pravorečje, imamo dve poti. Ena nas vodi gori v maloštevilno salonsko družbo, izšolano v ptujem duhu, hrepenečo po neki sijajni osamljenosti, samo s seboj zadovoljno, ker je tako neskončno učena in vzvišena, da svojih duhovitih misli več ne more odevati v domačo raševino. Druga pot nas vede pod milo nebo, kjer so tisočere množice, govoreč iz srca v neštevilnih polnodonečih izrazih, ki nam kličejo: Tu vam odpiramo svoje zaklade, tisočletja skrbno čuvane v naših prsih! Podajte nam zanje, česar ste se na naše stroške učili po širnem svetu, da združimo dušno imetje in kot e n o t e l o, kot e n organizem, različen v sestavinah, a enoten v duhu, rastemo v duševni omiki in narodni sili!

Nam se zdi druga pot prava. Mi vemo, kakšna je tista „salonska slovenščina“, katero nam priporočajo. Zato pa pustimo one, ki so se zagledali v umetno izlikano „salonsko slovenščino“, v te medle spiritistiške prikazni brez mesa in krvi; mi „pišoča masa“ gremo vun pod milo nebo med širno ljudstvo, in tam ob nedolžnih očeh, ob zdravih licih in žuljavih pesteh se učimo jezika slovenskega, jezika jedrnatega, milega in mogočnega!

To smo hoteli mi „pišoča masa“ povedati — zaščitnikom „ohole gentry“ v preudarek.

Dr. E. Lampe.

HRVAŠKA.

KNJIGE „MATICE HRVATSKE“ ZA L. 1903.

Djevojački svet. Izabrane pripovedi čeških spisateljica. S českega preveo i uvodom o kulturnom radu česke obrazovane žene popratilo Stjepan Radić. 80. str. LXVIII + 220. — V „slavenski knjižnici“, katero je začela Matice izdajati l. 1893., da seznanijo Hrvatice z najboljšimi deli drugih slovanskih narodov, je ta knjiga deseta. V poprejšnjih knjigah je največ prevodov iz ruske književnosti, a „Djevojački svet“ je prva knjiga iz češkega jezika. Ne dá se tajiti, da so za prebujenje češke narodnosti storile mnogo češke žene, a tudi med pisateljicami jih je mnogo, katere zavzemajo odlična mesta v češki književnosti. Vsakomu sta že znani Božena Němcová in Karolina Světlá, kateri sta zapustila trajen spomin v češki knjigi; njuno delo na književnem in narodnostnem polju nadaljuje sedaj mnogo vztrajnih in nadarjenih žen. Stjepan Radić je v kratkih potezah v predgovoru orisal delovanje čeških žen, naštel njihova društva, med katerimi je najzaslužnejše društvo „Vesna“ v Brnu, omenil njihove časopise in opisal kratko življenje najodličnejših pisateljic. Dasi ta predgovor ni posebno zakrožen, vendar prinaša mnogo zanimivih podatkov in dokazuje, kako se z vztrajnim, nesebičnim delom lahko veliko stori. L. 1892. je izdala tudi med Slovenci dobro znana pisateljica Vilma Sokolová almanah za odrasle deklince „Dívčí Svět“, pri katerem je sodelovalo šestnajst pisateljic in dvanajst pisateljev. Ta almanah je zbudil obče zanimanje; dasi ni mogel izhajati vsako leto, je vendar l. 1900. izšel zopet, in takrat se je zbralo v njem štirinajst pisateljic in enajst pisateljev. Prevođitelj je izbral iz teh dveh almanahov najbolje spise in jih podal svojemu narodu, želeč, da ta iz njih spozna kulturno delovanje čeških žen in se ogreje na njihovem domoljubju.

V knjigi je deset daljših in krajših pripovednih spisov; večina njih je pisana z namenom, da v narodu zdramijo domoljubje. Tak je že precej prvi spis Bogoslave Sokolové: „Zar znamo samo plesati?“ Večkrat resnični prigovor, da ženske mislijo, da so storile že veliko narodno delo, če za narod plešejo, so ovrgele gospodične iz Lubic; nabirale so darove ter oblekle in obdarile vse revne otročiče v